

H E Π I Θ E Ω P H Σ Η L I B E R
E K Δ I Δ E T A I

ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ
ACTES DE LA RECHERCHE EN SCIENCES SOCIALES
ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
EUROPÄISCHES BÜCHERMAGAZIN
ΟΥΓΓΡΙΚΑ
ÉLET ÉS IRODALOM
ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ
~~ΚΡΕΤΤΙΚΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ~~
ΙΤΑΛΙΚΑ
L' INDICE
ΤΣΕΧΙΚΑ
PRITOMNOST
ΣΟΥΗΔΙΚΑ
ORL & BILD
ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ
REVISTA EUROPEANA
ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΤΟΥΡΚΙΚΑ
KİTAP-LİK
ΝΟΡΒΗΓΙΚΑ
SAMTIDEN

LIBER

Η συνεργασία μεταξύ της επιθεώρησης *Liber* και των *Συγχρόνων Θεμάτων* γίνεται με την αποφασιστική συνδρομή του Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Catherine Velissaris. Τη γενική επιμέλεια των μεταφράσεων, για λογαριασμό του Κέντρου, είχε η Έφη Γιαννοπούλου.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ¹;

Luigi Reitani *

ΚΑΜΙΑ κοινωνία της δυτικής Ευρώπης – με πιθανή εξαίρεση την επανειλημμένη Γερμανία – δεν αντιμετώπισε τόσες δυσκολίες στη θεμελίωση της ταυτότητάς της όσο η Δεύτερη Αυστριακή Δημοκρατία². Υπενθυμίζουμε ότι η πλήρης πολιτική αυτονομία της σφραγίστηκε με τη διεθνή συνθήκη του 1955 (Staatsvertrag), όταν οι τέσσερις συμμαχικές δυνάμεις δεσμεύτηκαν να εγκαταλείψουν την κατεχόμενη χώρα με αντάλλαγμα τη διαρκή ουδετερότητα του αυστριακού έθνους. Το πρώτο πρόβλημα που τίθεται είναι το ζήτημα της συνέχειας: είναι δυνατόν να θεωρηθεί το σημερινό μικρό συνομοσπονδιακό κράτος – μόλις επτάμισι εκατομμύρια κατοίκων – ο νόμιμος κληρονόμος της υπερεθνικής μοναρχίας των Αψβούργων; Ποια είναι η σχέση ανάμεσα στη σημερινή δημοκρατία – θεμελιωμένη πάνω στη συμφωνία μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και την αναζήτηση της κατά το δυνατόν ευρύτερης συναίνεσης – και στην Πρώτη Δημοκρατία³ της δεκαετίας του 1920, της οποίας οι διαφωνίες κατέληξαν στον εμφύλιο πόλεμο το 1934; Τι απομένει από την καθολική και συντεχνιακή κοινωνία της δικτατορίας του Dollfuss και του Schuschnigg στη σημερινή Αυστρία – σοσιαλδημοκρατική στην πλειονότητά της –, η οποία πρόσφατα εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Τελικά, τι πρέπει να σκεφτεί κανείς για τα επτά μακρά χρόνια της χιτλερικής προσάρτησης, για την αναστολή της ανεξάρτητης πολιτικής, για τη συμμετοχή του αυστριακού λαού στην εθνικοσοσιαλιστική πολιτική;

Πώς θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή η συνέχεια με τέτοιες τραυματικές εμπειρίες; Ανάμεσα σε όλα τα τραύματα της Ευρώπης, έτσι όπως προκύπτει μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το μικρό κράτος των Άλπεων είναι από μόνο του μια τεράστια ουλή. Και ανά-

μεσα στις αναρίθμητες θραύσεις αυτής της ιστορίας, η κυριότερη είναι προφανώς ο διωγμός και εν συνεχεία η δολοφονία των Εβραίων – ζωτική ικμάδα της χώρας έως το 1938, τότε που αποτελούσε το 10% του βιεννέζικου πληθυσμού. Στη χώρα θα επιστρέψει μόνον ένας μικρός αριθμός από εκείνους που κατόρθωσαν να διαφύγουν την εξολόθρευση. Το Ολοκαύτωμα προκάλεσε ένα αβυσσαλέο χάσμα ανάμεσα στην αυστριακή κοινωνία της περιόδου που προηγήθηκε του Άνσλους και στην αντίστοιχη μεταπολεμική.

Ωστόσο, καμία σκοποθεσία δεν τηρήθηκε με τόση επιμονή από την αυστριακή πολιτική τάξη όσο η απώθηση των ιστορικών τραυματικών εμπειριών – μια αντίφαση που έγινε φανερή το 1986 με την «υπόθεση Βαλντχάιμ».

Η φύση εναντίον της ιστορίας

Η επίσημη θέση, που ανάγεται στη Διάσκεψη της Μόσχας του 1943⁴ και που κατέστησε την Αυστρία «το πρώτο θύμα του ναζισμού», περιόρισε την προσάρτησή της σε μια παρενεργητική περίοδο – έστω τραγική – μέσα σε μια μακροαίωνα ιστορία που απέκρυπτε τη μετάβαση από τη μοναρχία στη δημοκρατία. Και ενώ η μη αναγνώριση των αυστριακών ευθυνών κατά τη ναζιστική περίοδο εμπόδιζε την επάνοδο των εξοριστών, η εξύμνηση του φυσικού κάλλους της χώρας γίνονταν το ενοποιητικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας. Η φύση εναντίον της ιστορίας. Ο νέος εθνικός ύμνος εξυμνούσε την Αυστρία ως «τη χώρα των βουνών και του ποταμού», ενώ η κινηματογραφική παραγωγή της εποχής αναλάμβανε την υποχρέωση να προσφέρει στο κλισέ της felix Austria [μακάριος Αυστρίας] την τεχνολογία χορογραφία των αθάνατων αλπικών βοσκοτόπων.

Η εικόνα της πραγματικότητας που δίνουν οι δημοσκοπικές έρευνες είναι πιο σκοτεινή. Το 1956, στο πλαίσιο ενός ερωτηματολογίου για την εθνική ταυτότητα, μόνο το 49% των ερωτηθέντων ήταν σε θέση να διαβεβαιώσει ότι «η Αυστρία αρχίζει σταδιακά να νιώθει πως είναι έθνος», ενώ το 46% υποστήριξε αποφασιστικά το αντίθετο. Η συνειδηση της ταυτότητας στην περιφέρεια ήταν κατά πολύ ισχυρότερη. Μεταξύ των αυστριακών διαχωρισμών αρμόζει να υπενθυμίσουμε και την αντίθεση της βιεννέζικης μητρόπολης (συ-

* Ο Luigi Reitani διδάσκει γερμανική λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο του Ούντινε στην Ιταλία. Έχει επιμεληθεί την έκδοση του τόμου *Geometrie del Dissenso. Tendenze della letteratura austriaca contemporanea* (Udine, Campanotto).

γενετρώνει μόνη της το ένα πέμπτο του πληθυσμού της χώρας) προς μια πολύμορφη περιφερειακή πραγματικότητα, αγροτική στην πλειονότητά της. Θα πρέπει να περιμένουμε το 1970, για να δούμε το 66% των Αυστριακών να δηλώνει ότι «έχει την πεποίθηση πως συγχροτεί ένα έθνος», ποσοστό που το 1993 θα ανέλθει στο 80%.

Αυτός ο αριθμός συμπίπτει ενδεικτικά με τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος που επικύρωσε την είσοδο της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στοιχειοθετούσε, παρά τα αναμενόμενα, τη νίκη των οπαδών της ένταξης. Ένα από τα επιχειρήματα των αντιπάλων ήταν πράγματι η απειλή απώλειας της ταυτότητας, προπάντων εξαιτίας της πανίσχυρης και πλούσιας Γερμανίας· εν ολίγοις, ο κίνδυνος ενός νέου Άνσλους. Αυτό το επιχείρημα είχε την απήχσή του και στις τάξεις της αριστεράς, ιδιαίτερα στους Πράσινους και στο μικρό Αυστριακό Κομμουνιστικό Κόμμα. Μια συζητήσιμη διαφημιστική καμπάνια υπέρ του «ναι» στην Ευρώπη έφτασε στο σημείο να διαβεβαιώνει ότι μετά την προσχώρηση στην Ευρώπη οι ντομάτες και οι πατάτες θα εξακολουθούσαν να αποκαλούνται με τη χαρακτηριστική αυστριακή ονομασία τους, που ήταν διαφορετική από την αντίστοιχη τυποποιημένη γερμανική.

Το γεγονός ότι η συνείδηση της εθνικής ταυτότητας έφτασε στην αποθέωσή της τη στιγμή ακριβώς που η Αυστρία έδωσε τέλος στη διεθνή απομόνωση που της είχε επιβάλει η ουδετερότητα είναι η απόδειξη ότι η πλειονότητα των πολιτών της ένιωσε τελικά απελευθερωμένη από το σύμπλεγμα κατωτερότητας του «ακρωτηριασμένου έθνους» – άλλωστε αυτό ακριβώς το σύμπλεγμα εκμεταλλεύτηκε το επικίνδυνο εθνικιστικό κόμμα του Jörg Haider –, και ότι συνεπώς δεν είχε την ανάγκη, όπως η Ελβετία, να περιχαρκαωθεί μέσα σε ένα ερμητικό σύστημα αξιών. Είναι επίσης η απόδειξη ότι η διαδικασία αυτής της επαναθεμελίωσης διέφυγε, εν μέρει τουλάχιστον, τους κοινούς τόπους, είτε αυτοί προέρχονται από το εσωτερικό είτε από το εξωτερικό.

Και όμως, η αγορά των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι πολύ καλά εφοδιασμένη με τέτοιου είδους εμπορεύματα. «Η αυστριακή ψυχή» (τίτλος ενός μπεστ σέλερ του ψυχολόγου Erwin Ringel, που πέθανε πρόσφατα) έγινε αντικείμενο εξονυχιστικής ανατομίας και ανάλυσης. Από τον Hermann Bahr έως τον Hugo von Hofmannsthal δεν λείπουν ασφαλώς οι ευρείες κλίμακας θεωρήσεις για τον homo austriacus: μπαρόκ, θεατρικός, καθολικός, κατεχόμενος από την έμμονη ιδέα του θανάτου, νευρωσικός· πρόκειται για μια παράδοση στην οποία αναμφισβήτητα αναφέρεται το Φεστιβάλ του Ζάλτσμπουργκ όταν ανεβάζει κάθε χρόνο το θεατρικό έργο *Καθένας [Jedermann]* του Hofmannsthal. Όσον αφορά τον Robert Menasse

(λαμπρό δοκιμογράφος, στον οποίο ανέθεσαν, ασφαλώς όχι τυχαία, να εκφωνήσει τον εναρκτήριο λόγο στην Buchmesse [Έκθεση Βιβλίου] του 1995), σε ένα από τα έργα του που γνώρισε εμπορική επιτυχία στην Αυστρία – που ορίζεται με τον τρόπο του Musil ως «χώρα χωρίς ιδιότητες» – συνδέει το παλαιό υπόστρωμα του καθολικισμού με τη σύγχρονη κοινωνική σύμβαση.

Σε κάθε απόλυτο ορισμό ενυπάρχει ένας κίνδυνος. Η αναγόρευση ενός πολιτισμικού χαρακτηριστικού στοιχείου, ιστορικά καθορισμένου, σε ιδιότητα του είδους, συνεπάγεται την άγνοια ή τη δυσμενή διάκριση κάθε πράγματος που θα μπορούσε να είναι ετερογενές ή ασύμβατο. Η αυστριακή Δεύτερη Δημοκρατία δείχνει παραδειγματικά μέχρι ποίου βαθμού η επώδυνη αναγνώριση των ιστορικών θραύσεων και της απώθησής τους είναι συγκροτητικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας.

Αυστριακοί συγγραφείς / Συγγραφείς αυστριακής καταγωγής / Συγγραφείς στην Αυστρία / Αυστριακές λογοτεχνίες

Η απόδειξη της ύπαρξης μιας ειδικά αυστριακής λογοτεχνίας στη βάση ενός υποτιθέμενου αυστριακού φανταστικού ή, ακόμη χειρότερα, ενός υποτιθέμενου homo austriacus, θα αναγόταν, στην καλύτερη περίπτωση, σε μια ταυτολογία. Σε αντίθεση με κάθε απόπειρα να προσδιοριστεί οντολογικά μια «αυστριακή φύση», ο Peter Handke υπέδειξε να θεωρηθούν αυστριακοί μόνον οι συγγραφείς που κατέχουν αυστριακό διαβατήριο. Αλλά ακόμη και από αυτή την άποψη τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Επί παραδείγματι, η Ruth Klüger – που γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Βιέννη και εκτοπίστηκε σε ηλικία δεκατριών ετών στο Άουσβιτς, για να μεταναστεύσει εν συνεχεία ως πολιτικός πρόσφυγας στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου διδάσκει γερμανική λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια – έγραψε την *Επιβίωση [Weiterleben]*, ένα από τα καλύτερα βιβλία των τελευταίων ετών και από τα πιο εξαιρετικά ντοκουμέντα για την εμπειρία των στρατοπέδων συγκέντρωσης.

Τούτο το βιβλίο δεν περιέχει μόνον άφθονες αναφορές στη Βιέννη και στην Αυστρία, αλλά η τεχνοτροπία του και η μουσικότητά του παραπέμπουν ρητά – το ομολογεί μάλιστα η ίδια – στους μεγαλύτερους αυστριακούς κλασικούς του αιώνα μας. Πρόκειται για αυστριακή λογοτεχνία; Η περίπτωση της Ruth Klüger δεν είναι παρά ένα παράδειγμα – ιδιαίτερα οφθαλμοφανές – μιας εξαιρετικά διάχυτης πραγματικότητας: της λογοτεχνίας της πολιτικής μετανάστευσης, μια κατηγορία που αφορά την περίοδο που υπερβαίνει κατά πολύ το 1945. Ο Erich Fried έζησε και πέθανε στην Αγγλία, όπου μέ-

νει πάντοτε ο λιγότερο γνωστός, όχι όμως και λιγότερο σημαντικός, Wolfgang Georg Fisher, καθώς και ο πρώην «οργισμένος» και αμφισβητίας Jakob Lind. Ο συγγραφέας Jean Améty αυτοκτόνησε στο Ζάλτσμπουργκ έχοντας ζήσει στο Βέλγιο· φυσικά δεν παραλείπουμε τη σύνθετη, αλλά και πιο γνωστή περίπτωση του Elias Canetti ή την αντίστοιχη οριακή του Paul Celan, ο οποίος μολονότι έζησε μόνο μερικούς μήνες στη Αυστρία ήταν πάνω από μία δεκαετία μέλος του αυστριακού PEN Club. Όλοι αυτοί οι συγγραφείς είναι Εβραίοι, κάτι που ασφαλώς δεν είναι τυχαίο. Ωστόσο, η ιδιότητα του πολιτικού φυγάδα ισχύει επίσης και για εκείνους που επέλεξαν να ζήσουν μακριά από την Αυστρία, όπως η Ingeborg Bachmann, ο Oswald Wiener και ο ίδιος ο Peter Handke. Θα μπορούσε μάλιστα να γίνει λόγος για «εσωτερική πολιτική μετανάστευση» όσον αφορά εκείνους τους συγγραφείς που αυτοεξορίστηκαν ή τους εξόρισαν από τους λογοτεχνικούς θεσμούς και έμειναν για πολλά χρόνια στο περιθώριο των επίσημων εορτασμών και άλλων συννευρέσεων, όπως ο Hans Lebert, ο Albert Drach, ο Hermann Hake. Και τι να πει κανείς για τη διαθήκη του Thomas Bernhard που αρνείται στην Αυστρία κάθε δικαίωμα και κάθε μορφή ιδιοποίησης του έργου του, ακόμη και για τις παραστάσεις των θεατρικών του έργων;

Από την άλλη μεριά, βρίσκουμε συγγραφείς που κατάγονται από άλλες χώρες και οι οποίοι πήραν την απόφαση να εγκατασταθούν οριστικά στην Αυστρία. Πρωτίστως θα μπορούσε κανείς να μνημονεύσει τον μεγάλο φιλόσοφο και συγγραφέα Günther Anders ή τον Ούγγρο πολιτικό πρόσφυγα Milo Dor. Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται ο γερμανός μυθιστοριογράφος Ludvig Fels και ο Peter Waterhouse, ένας από τους πιο αξιοσημείωτους εκπροσώπους των λυρικών ποιητών της τελευταίας γενιάς, γεννημένος στο Βερολίνο, αγγλικής εθνικότητας. Εν συνεχεία υπάρχουν οι Τυρολέζοι του νότου, ιταλικής εθνικότητας, αλλά στενά συνδεδεμένοι με την αυστριακή παράδοση και πλήρη μέλη των αυστριακών πολιτισμικών ιδρυμάτων.

Άλλωστε, αρκεί να ανατρεξει κανείς στην περίφημη «αυστριακή παράδοση» για να δει ότι αυτά τα παράδοξα δεν χρονολογούνται σήμερα: Ο Kafka και ο Rilke ήταν από την Πράγα, ο Joseph Roth ήταν Εβραίος πολιτικός φυγάς από τη Γαλικία και πέθανε στη Γαλιλία, ο Ludwig Wittgenstein έγινε καθηγητής φιλοσοφίας μόνο στην Αγγλία. Η εφαρμογή κριτηρίων της πολιτικής γεωγραφίας στη λογοτεχνία δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε αδιέξοδο· επίσης ο περιορισμός της τέχνης μέσα στα στενά όρια ενός έθνους σημαίνει άγνοια της ανταλλαγής, της πολιτισμικής αντιπαράθεσης, η οποία συχνά είναι η κρυφή κινητήρια δύναμη των αριστουργημάτων.

Με άλλα λόγια: αν η έννοια της εθνικής λογοτεχνίας είναι καθ' εαυτήν συζητήσιμη, ο λόγος περί «αυστριακής εθνικής λογοτεχνίας» ανάγεται στην ιδεολογία.

Απολιτική λογοτεχνία;

Η αυστριακή λογοτεχνία της μεταπολεμικής περιόδου κατηγορήθηκε επανειλημμένα ως απολιτική. Η υπεροχή της «περιγραφής» απέναντι στη «δράση», της φύσης απέναντι στην ιστορία στο έργο του Adalbert Stifter έμοιαζε να αποκλείει κάθε ουσιαστικό ενδιαφέρον για το κοινωνικό και τις μεταπτώσεις του. Πράγματι, τα μυθιστορήματα του Heimito von Doderer, αν και αφθονούν οι αναφορές τους στο αυστριακό παρελθόν, δεν έχουν κανένα κοινό στοιχείο με μια τοιχογραφία εθνικού χαρακτήρα. Στην καλύτερη περίπτωση, αυτή που θα μπορούσε να προικίσει με μια χορογραφία την εθνική ψυχή είναι η ιστορία. Σε σχέση με τη σύγχρονη λογοτεχνία της Ομοσπον-

δικής Δημοκρατίας της Γερμανίας – αρκεί να σκεφτούμε τον Heinrich Böll και τον Günther Grass – οι Αυστριακοί συγγραφείς ελάχιστα νοιάστηκαν να σκιαγραφήσουν ένα ιστορικό πορτρέτο της χώρας τους, εκτός αν το ενδιαφέρον τους για το κοινωνικό έχει εκφραστεί με άλλα, πλάγια μέσα. Η *Ανεπιθύμητη δυστυχία [Wunschloses Unglück]*, 1972 – ίσως το καλύτερο βιβλίο του Peter Handke – θα μπορούσε να διαβαστεί ως έμμεση κοινωνική ιστορία της Αυστρίας και συνάμα ως δοκιμή βιογραφίας μιας γυναίκας. Το πρώτο μυθιστορημα του Thomas Bernhard, *Παγωμένα [Frost]*, 1963, αν το ξαναδιαβάσουμε μέσα από μιαν ιστορική και κοινωνική προοπτική αποδεικνύεται ως προς αυτήν τη θεματική πολύ πιο πλούσιο απ' ό,τι θα πίστευε κανείς κατά την πρώτη ανάγνωση. Ωστόσο, ακόμη και αν η κατηγορία για τον απολιτικό χαρακτήρα είναι

ενδεχομένης δικαιολογημένη, η λογοτεχνία της δεκαετίας του 1980 έκανε τα πάντα για να την ανασκευάσει. Στο μνημειώδες μυθιστορημα της *Τη γλώσσα του που δεν καταλαβαίνεις [Dessen Sprache du nicht verstehst]*, 1986, η Marianne Fritz έγραψε μιαν «αντι-ιστορία» του μύθου των Αψβούργων με αφητηρία τις κρυφές εντάσεις της Αυτοκρατορίας, ενώ ο Gerhard Roth όρισε τον φιλόδοξο κύκλο του *Τα αρχεία της σιωπής [Die Archive des Schweigens]*, 1980-1991 – στα όρια του δοκιμίου και της αφήγησης – ως «ψυχανάλυση της Αυστρίας». Το τελευταίο και εξαιρετικό μυθιστορημα του Thomas Bernhard, *Εξάλειψη [Auslöschung]*, 1986) διασχίζει επανειλημμένα κατά μήκος και κατά πλάτος την αυστριακή λογοτεχνία του 20ού αιώνα.

Όλα αυτά τα έργα είναι απότοκα των ιστορικών τραυματικών

εμπειριών του αιώνα και ιδιαίτερα του συμβιβασμού με το ναζισμό. Λες και μετά από τόσα χρόνια απώθησης η ανάμνηση έγινε κατηγορική προσαγή (παρθεύουμε, σχετικά, τη λαμπρή μυθολογία του δοκιμογράφου Doron Rabinovici). Στο τελευταίο μυθιστόρημα της Elfriede Jelinek, *Τα παιδιά των νεκρών* [*Die Kinder der Toten*, 1995], το αυστριακό τοπίο γίνεται επίσης η χώρα που κατατρώχεται από τους νεκρούς και τα θύματα· άλλωστε το μότο είναι μια φράση στα εβραϊκά. Ο Christoph Ransmayr δείχνει στα αφηγήματά του πώς οι τραγωδίες του χθες μπορούν να αναγγείλουν προφητικά τις τραγωδίες του σήμερα.

Εκτός από την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για την ιστορία, στη νέα γενιά των συγγραφέων – όπως ο Erich Hackl, ο Josef Haslinger ακόμη και ο Christoph Ransmayr, των οποίων η τεχνοτροπία είναι εντούτοις εξαιρετικά διαφορετική –, επισημαίνει κανείς και μια τάση να αναμιχτεί το χρονικό με τη μυθολογία. Τα κείμενα αυτά αφιερώνουν σημαντική θέση σε μια νέα και σπαρακτική διαμάχη της αυστριακής κοινωνίας: στην αυξανόμενη μισαλλοδοξία απέναντι στους ξένους μετανάστες. Εν ολίγοις, η ιστορία φαίνεται πως έχει υποβιβαστεί τη φύση σε δεύτερη μοίρα.

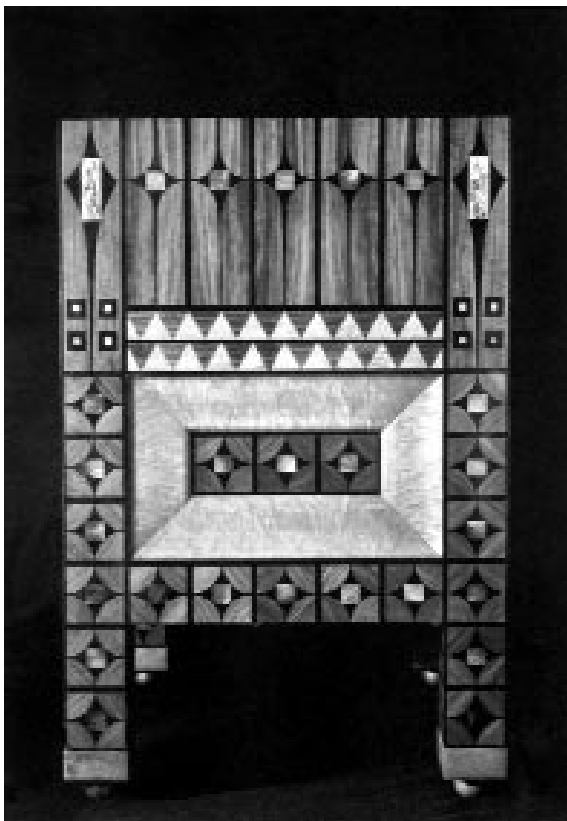
Τόποι, μοτίβα και κλισέ

Ποια είναι λοιπόν τα προσφιλή θέματα της αυστριακής λογοτεχνίας; Την πρώτη θέση κατέχει ενδεχομένως το χωριό: το Dorf, που συχνά φωλιάζει στην κοιλάδα των βουνών και το οποίο απεικονίζεται με παντοειδείς τρόπους εκτός από ειδυλλιακό. Η καυστική πολεμική την οποία υφίσταται είναι αντιστρόφως ανάλογη προς τη ρητορική των διαφημιστικών φυλλαδίων. Η κριτική, δικαιολογημένα, έκανε λόγο για «Anti-Heimatroman» [«Αντιπάτριο μυθιστόρημα»], δηλαδή για ένα «αγροτικό» αντιμυθιστόρημα που ανατρέπει τους τόπους του γένους. *Η δορά του λύκου* [*Die Wolfshaut*, 1960] του Hans Lebert – πέθανε λίγο μετά την πρόσφατη επανακάλυψή του – είναι από αυτή την άποψη σημαντικό έργο. Θα μπορούσε όμως κανείς να δώσει πολλά παρόμοια παραδείγματα: από το *Γεωμετρικό πάτριο μυθιστόρημα* [*Geometrischer Heimatroman*, 1968] του Gert Jonke έως την *Παγωνιά* του Bernhard, την πρόζα του Joseph Winkler – εξαίρετη ποιητική ανθρωπολογία της καρινθιακής τριλογίας του –, από τα μυθιστορήματα της Elfriede Jelinek ως τα κείμενα του Norbert Gstrein, περνώντας από τις *Φωνές του κόσμου* του Robert Schneider, όπου το λογοτεχνικό γένος καταλήγει στο στερεότυπο και στην *Trivialliteratur* [*Παραλογοτεχνία*] σε «μεταμοντέρνα» παραλλαγή. Η παράδοση του μεγάλου πρωτεύουσσιάνικου μυθιστορήματος δεν

είχε την ίδια επιτυχία. Αν ο Doderer στη δεκαετία του 1950 την οδήγησε στην κορύφωσή της, κληρονόμος του θα μπορούσε να είναι ο Robert Schindele, ο οποίος στον *Καταγόμενο* [*Gebürtig*] προσπάθησε να αντιμετωπίσει πρώτος την προβληματική της συγκατοίκησης Εβραίων και μη Εβραίων στη Βιέννη μετά το Ολοκαύτωμα. Ο Werner Kofler – ένας από τους πιο ενδιαφέροντες Αυστριακούς συγγραφείς εν γένει – αφηγείται ιστορίες και θρύλους της πρωτεύουσας σε βιβλία δέκατου έκτου σχήματος και συνδυάζει τη μορφική λιτότητα με το γούστο του πασις και του κρυφού παραθέματος. Άλλωστε, σε όλους τους σύγχρονους συγγραφείς διαπιστώνει κανείς την ίδια ροπή προς τη μικρογραφία και το απόσπασμα, είτε πρόκειται για τα «μικρά δράματα» του οξυδερκούς Anton Fion, τα «ειδύλλια» – με την ετυμολογική σημασία του όρου – του Ernst Jandl, είτε για τις «δυσοργανικές ακολουθίες» που ενορχηστρώνουν την εικονοπλαστική πρόζα της Friederike Mayröcker.

Αυτά τα αποσπασματικά πορτρέτα είναι συχνά αυτοβιογραφικά, αλλά ο στοχασμός για το χώρο της ποίησης και το ρόλο του συγγραφέα έχει εμπλουτίσει τις μεταφορές του Peter Rosei, του Ransmayr και φυσικά του Bernhard με αμώδεις χερσότοπους και ανεξερεύνητα εδάφη.

Η αναπόφευκτη επανεμφάνιση του ονόματος του Bernhard σε οποιαδήποτε αναφορά στην αυστριακή λογοτεχνία μαρτυρεί το μεγαλείο του. Αν λάβουμε υπ' όψη την αμείλικτη κριτική που άσκησε εναντίον της χώρας του, ο Bernhard – εν αγνοία του και μάλιστα παραδόξως – ενσάρκωσε περισσότερο από κάθε άλλο συγγραφέα της μεταπολεμικής περιόδου τον πολύμορφο πλούτο της αυστριακής λογοτεχνίας, πράγμα που ωστόσο δεν σημαίνει ότι αυτή αποδυναμώνεται μετά το θάνατό του.

Μετάφραση από τα γαλλικά: Βαγγέλης Μπιτσόρης
(Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης - Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 27, Ιούνιος 1996.
2. Δεύτερη Δημοκρατία: 1945-1946. (Σ.τ.Μ.)
3. Πρώτη Δημοκρατία: 1918-1938. (Σ.τ.Μ.)
4. Την 1η Νοεμβίου 1943 στη Διακήρυξη της Μόσχας – την οποία συνυπέγραψαν οι ΗΠΑ, η Αγγλία και η Σοβιετική Ένωση – αναφέρεται ότι «η Αυστρία, πρώτο ανεξάρτητο κράτος, θύμα της χιτλερικής επίθεσης, θα πρέπει να ελευθερωθεί από τη γερμανική κατοχή». (Σ.τ.Μ.)